

OSNIVANJE »NARODNOG VIJEĆA SLOVENACA, HRVATA I SRBA U ZAGREBU« 1918

Bogdan Krizman

Stanje u Dvojnoj monarhiji dolaskom Karla na prijestolje poslije smrti Franje Josipa koncem godine 1916 postalo je povoljnije za sve opozicione grupe.

Pritisak je režima postepeno popuštao; novine su stale pisati slobodnije, sve glasnjiji postajali su glasovi kritike. Napokon je u austrijskoj polovici oživio i parlamentarni život i tako se »Jugoslavenskom klubu« (u kojem su bili okupljeni poslanici Reichsrata iz jugoslavenskih zemalja Austrije) pružila prilika da — poput Čeha, koji su u tome prednjačili — izrazi nezadovoljstvo sa stanjem i pokuša nekako kanalizirati bunt i sve veće nezadovoljstvo u našim krajevima. Klub je u poznatoj deklaraciji od 30. V. 1917 (»Majska deklaracija«) postavio zahtjev, da se na temelju narodnog načela i hrvatskoga državnog prava ujedinje sve zemlje u Monarhiji, u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi, u jedno samostalno, od svakoga gospodstva tuđih naroda slobodno i na demokratskoj podlozi osnovano državno tijelo pod žezlom Habsburško-lotarinške dinastije¹. Klubom su dominirali slovenski klerikalci: Janez Krek (do smrti) i Anton Korošec. Oni su u to doba (osobito Korošec) još uvijek održavali dobre veze s bečkim dvorom, i zato je »Majska deklaracija« bila na liniji dvorskog rješavanja »jugoslavenskog pitanja«. Ipak, i takva, kakva je bila, ona je odjeknula, kako u Monarhiji, tako i izvan nje; mnoge su organizacije pohitala da se solidariziraju s njom, među ostalima i Starčevićeva stranka prava (5. VI. 1917).

Oktobarska je revolucija pomrsila račune objema zaraćenim taborima. Na poznati Lenjinov apel, upućen svim vladama, u kojem pita, da li su spremne da započnu pregovore o općem miru, odazvala se neočekivano, 3. XII. 1917, grupa zagrebačkih građanskih političara (Srgjan Budisavljević, C. Akačić, Došen, Hrvoj, Kovačević, V. Pribičević i drugi). Izjava², koju su oni toga dana objavili, sadrži između ostalog i ovo: potpisnici su pripravnici pozdraviti svaki korak, koji bi doveo do trajnog mira među svim narodima, ali istovremeno moraju istaknuti zahtjev čitavog naroda, koji, oslanjajući se na pravo samoodređenja, energično traži, da budući mir bude demokratski mir, t. j. mir, koji će svim narodima — a tako i jedinstvenom narodu Hrvata, Srba i Slovenaca — donijeti potpunu slobodu državnog, kulturnog i ekonomskog života i napretka.

¹ Vidi tekst deklaracije: F. Šišić, Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1914—1918, Zagreb 1920, str. 94.

² Deklaracija oporbenih hrvatskih i srpskih zastupnika, Šišić, spom. dj., str. 105.

Međutim, ni »Jugoslavenski klub« nije htio zaostati za Zagrebom. On je nešto kasnije (31. I. 1918) uputio šefovima njemačke, austro-ugarske, sovjetske i ukrajinske delegacije na pregovorima o miru u Brest-Litovsku memorandum³. U njemu Korošec iz više razloga (Krfaska deklaracija!) odstupa od izrazito konzervativnog rješenja i ističe parolu o demokratskom miru i samoodređenju kao osnovni zahtjev.

Početakom 1918 nije bilo sloge u ciljevima kod naših političkih ljudi iz jugoslavenskih zemalja Austro-Ugarske. U Zagrebu je, na primjer, Hrvatsko-srpska koalicija (najjača stranka u Saboru) zastupala izrazito oportunističku liniju: ostati »regierungsfähig«, čekati i ne istrčavati se. Starčevićanci su već iz taktičkih razloga (da nadlicitiraju i potisnu Koaliciju) bili voljni da djeluju odlučnije i da predvode, dok su »frankovci« ili Čista stranka prava (Horvat, Ivica Frank i dr.) ostajali vjerni starom režimu i valjali drvlje i kamenje na sve, što na djelu nije služilo Beču i Pešti. Ostaci mađžarona nisu se zapravo ni osjećali, dok su koalicionaški disidenti, Srgjan Budisavljević i Valerijan Pribičević, nastojali (osobito prvi) da povezuju ostale, da se tako na kraju, ipak, prijeđe u akciju. Neslogu među njima samo je povećavala činjenica o vrlo oskudnim vezama Zagreba s inozemstvom (za razliku od Čeha), tako da su im najvažnije stvari i poruke stizale — i to nepotpuno ili jednostrano — preko Praga.

Wilsonov program 14 točaka od 8. I. 1918, u kojem se govori samo o autonomiji za narode Austro-Ugarske, i pristanak premijera Lloyd George-a na takvo konzervativno rješenje pitanja potlačenih naroda u Monarhiji, učinjen dan kasnije, ubrzali su ponešto akciju u našim krajevima. Prva se javila slovenska »Narodna stranka«. Ona je na sastanku stranačkih pouzdanika u Mariboru 13. siječnja odgovorila, da njen zahtjev ostaje: ujedinjenje svih dijelova jedinstvenog naroda Slovenaca, Hrvata i Srba u nezavisnu, od svake tuđe vlasti slobodnu državu. Zbog toga je i taj skup predložio svim naprednim strankama, da odmah započnu pregovore s klerikalnom strankom Slovenije i svim onim strankama, koje stoje na ideji jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba i u načelu samoodređenja naroda vide put u jedinstvenu narodnu državu, u cilju da se pristupi osnivanju organizacije »Jugoslavenskog Narodnog vijeća«⁴. Toj se rezoluciji, među ostalima, pridružila slovenska »Narodna napredna stranka« (dr. A. Kramer) izjavom od 2. veljače, naglašujući načelo samoodređenja naroda i potrebu ujedinjenja u zajedničku državu⁵.

Za 2. ožujka bio je u Zagrebu sazvan širi sastanak predstavnika različitih političkih stranaka i grupa iz Hrvatske i Slavonije, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Dalmacije, Istre i Međimurja. Policija je prvog dana rasturila sastanak, koji se održavao u nekadašnjem hotelu »Royal« u Ilici, ali ga je kasnije —

³ Šišić, spom. dj., str. 117—121. Osim toga i članak Mihe Kreka: Jedan zaboravljen dokument, Politika, Beograd, 6.—9. I. 1940.

⁴ Šišić, spom. dj., str. 113—114.

⁵ Šišić, spom. dj., str. 122—123.

navodno na intervenciju Koalicije i Starčevićanaca⁶ — ipak dopustila (u privatnom stanu). Sastanak je bio održan u stanu liječnika dra A. Pavelića u Dalmatinskoj ulici br. 2. Učesnici su se složili u tome, da je »nužna koncentracija svih stranaka i grupa, koje, stojeći na stanovištu narodnoga jedinstva te oslanjajući se o načelo narodnoga samoodređenja, traže svoju narodnu nezavisnost i na demokratskim temeljima uređenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba«⁷. Bilo je dogovoreno, da će se ubrzo sazvati novi sastanak.

Seidlerova vlada ponešto prijeti; planirani sastanak otpada, ali dolazi proslava 50. godišnjice »Narodnog divadla« u Pragu, gdje se naši opozicionalci uže povezuju sa češkim i poljskim istomišljenicima. Slovenci, prvi, pristupaju osnivanju nove organizacije (»Narodni svet« u Ljubljani) kao sastavnog dijela budućeg općeg jugoslavenskog »Narodnog vijeća«, koje će se ubrzo — kao što se to navodi u komunikeju od 17. kolovoza⁸ — sastati u Zagrebu.

Političari Beča i Pešte bili su sve više zabrinuti zbog takve situacije i razvoja; i najtvrdoglaviji među njima morao je naposljetku spoznati, da treba naći neko rješenje »jugoslavenskog pitanja«. No, upravo u tome, u načinu rješavanja tog pitanja, razilazili su se njihovi putovi. Zbog toga je Karlo povjerio Tiszi, bivšem predsjedniku ugarske vlade i odlučnom branitelju dualizma, misiju da posjeti Zagreb i Sarajevo, da razgovara, pridobije i obodri ljude, te da vidi, što bi sve trebalo poduzeti, da se, ipak, spasi cjelina. Tisza se poslije brojnih razgovora, od kojih je osobito onaj u Sarajevu s bosanskim Hrvatima i Srbima bio buran⁹, vraća praznih ruku. Zajednički austro-ugarski ministar vanjskih poslova, Burian, notom od 14. rujna, pozivajući sve zaraćene države na povjerljiv i neobavezan dogovor o eventualnom primirju, pokušava da nekako pridobije Antantu, ali odmah (već kod Wilsona) doživljuje neuspjeh. 24. rujna javljaju se i naši opozicionalci te izjavljuju, između ostalog, slijedeće: »U ime naroda Slovenaca, Hrvata i Srba izjavljujemo, da potpuno i svestrano usvajamo misao sveopćeg mira, koji se ima osloniti na pravo samoodređenja naroda u međunarodno već priznatom smislu«, zahtijevajući istovremeno to pravo i za narod Slovenaca, Hrvata i Srba¹⁰.

⁶ Vidi: V. Čorović, Naše ujedinjavanje za vreme svetskog rata, Brastvo, Beograd, sv. 15, 1921, str. 13.

⁷ Šišić, spom. dj., str. 125—126. To su naši učinili po uzoru na Čehe, koji su prije bili osnovali »Národní Výbor« u Pragu (već 15. VII. 1918).

⁸ Šišić, spom. dj., str. 158.

Narodni zbor u Splitu, 2. VII. 1918, izabrao je upravu »Narodne organizacije Srba, Hrvata i Slovenaca u Dalmaciji« od 16 osoba, koja će povesti akciju oko okupljanja svih snaga u Dalmaciji u cilju stvaranja zajedničke jugoslavenske države. Vidi rezoluciju s tog zbora: Šišić, spom. dj., str. 141—142.

⁹ Interesantan je referat o objavljenim odlomcima dnevnika generala Sarkotića, vojnog guvernera Bosne i Hercegovine 1915—1918, o sastanku deputacije bosanskih Hrvata i Srba s grofom Tiszom u Sarajevu, štampan u beogradskoj »Politici«, u broju od 2. I. 1940.

¹⁰ Šišić, spom. dj., str. 166. Rezoluciju su potpisali: dr. Anton Korošec za »Narodni svet za Sloveniju i Istru«, dr. Gajo Bulat za »Narodnu Organizaciju u Dalmaciji«, dr. Ante Pavelić za »Starčevićevu stranku prava«, S. Radić za »Hrvatsku pučku seljačku stranku«, dr. Djordje Krasojević za »Srpsku narodnu radikalnu stranku«.

Burianova je nota bila vjesnik brzog sloma. Zato više nisu ni naši opozicionalci mogli čekati i odgađati odlučnije poteze. Korošec dolazi u Zagreb i 5. listopada započinju vijećanja o osnivanju opće političke organizacije za sve jugoslavenske zemlje u Monarhiji.

Sjednicu je — prema originalnom zapisniku¹¹ — otvorio A. Pavelić, a Korošec je odmah Pavelića predložio za predsjedatelja, što su delegati jednoglasno prihvatili. Pavelić je naglasio, da se taj sastanak nadovezuje na zagrebačka vijećanja od 2. i 3. ožujka 1918; najavio je, da su »nacionalnoj koncentraciji« pristupile slijedeće nove grupe: Srpska narodno-radikalna stranka, Hrvatska pučka seljačka stranka i grupa oko »Malih Novina« (Lorković, Šurmin, također koalicionaški disidenti). Pročitao je njihove izjave o pristupu¹²; Srgjan

V. Bukšeg, V. Korać i S. Delić za »Socijaldemokratsku stranku Hrvatske i Slavonije«, dr. Srgjan Budisavljević, dr. Ivan Lorković i dr. Janko Šimrak za izvanstranačke skupine. Važno je na tom mjestu podvući, da hrvatsko-srpska koalicija nije do tog vremena uopće sudjelovala u akciji.

¹¹ Zapisnik sjednice od 5., 6. i 8. listopada 1918, u »Spisima Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu« (u Drž. arhivu u Zagrebu). Šišić u citiranom djelu ne donosi uopće taj, historijski veoma važan zapisnik, nego tek sasvim kratku (11 redaka) obavijest o osnutku Narodnog vijeća (spom. dj., str. 170). Sastanci su se održavali u dvorani »Društva općinskih činovnika« u Dalmatinskoj ulici.

¹² Izjava Srpske narodne radikalne stranke:

»U ime Srpske narodne radikalne stranke izjavljuje predsjedništvo iste stranke, da pristupa organizaciji Narodnog veća Slovenaca, Hrvata i Srba sa sedištem u Zagrebu na načelima jedinstva troimenog naroda i samoodređenja u smislu zagrebačkog programa od 3. ožujka 1918, a za izaslanike svoje imenuje dr. Zarka Miladinovića iz Rume, Vladu Savića iz Kamenice, Milana Nedeljковиća iz Karlovaca. U Karlovcima 29. septembra 1918. Predsjednik dr. Djordje Krasojević, tajnik prof. M. Nedeljковиć.«

Izjava Hrvatske pučke seljačke stranke:

»U skladu s programom Hrvatske Pučke Seljačke Stranke od 22. prosinca 1905, a temeljem posebnoga zaključka glavnog odbora HPSS od 25. kolovoza 1918, čast mi je obavijestiti Vas da Hrvatska Pučka Seljačka Stranka prihvaća sve zaključke narodnoga sastanka od 2. i 3. ožujka 1918 kao osnov skupne narodne organizacije sveukupnoga jedinstvenoga našega naroda Slovenaca, Hrvata i Srba u svrhu, da se stvori Narodno vijeće kao vrhovni predstavnik svega našega naroda Slovenaca, Hrvata i Srba. U Zagrebu, dne 5. listopada 1918. Stjepan Radić, Vinko Lovreković.«

Izjava t. zv. skupine oko »Malih Novina«:

»Čast nam je saopćiti Vam, da je t. zv. skupina oko »Malih Novina« usvojila zaključak da usvaja potpuno zaključak zagrebačkoga sastanka od 2. i 3. ožujka o. g. u pitanju narodnoga ujedinjenja Slovenaca, Hrvata i Srba. U Zagrebu, dne 4. listopada 1918. dr. Lorković, dr. Šurmin.«

Pavelić je pročitao i dopis Socijaldemokratske stranke u Hrvatskoj i Slavoniji od 4. listopada:

»Glavni odbor socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije izjavljuje, da je stranka uvijek stajala i stoji u nacionalnom pitanju na stanovištu, koje je izraženo u zagrebačkoj rezoluciji od 3. ožujka o. g. Potpisani izaslanik ovoga glavnog odbora sudjelovat će na sastanku dne 5. o. mj. lih u informativne svrhe, jer će se glede pristupa Narodnom vijeću konačno zaključiti na konferenciji jugoslavenskih socijaldemokratskih stranaka, koja će biti dne 6. o. mj., pa će glavni odbor odnosni zaključak priopćiti predsjedništvu Narodnog vijeća. Glavni odbor socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije: Svetozar Delić, Vitomir Korać, V. Bukšeg.«

Budisavljević izložio je historijat akcije oko osnivanja »Narodnog vijeća«, a dr. Lorković referirao o zadaći i svrsi nove organizacije.

Vitomir Korać (socijaldemokrat) je u nastavku vijećanja predložio, da započne diskusija o Lorkovićevu referatu, i nakon opširne debate je dr. Mate Drinković podnio slijedeće prijedloge: 1. Sakupljeni da utemeljimo »Narodno vijeće SHS« složni smo u misli i u radu za oživotvorenje potpuno samostalne, suverene i nezavisne slobodne države svega naroda Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom neprekinutom etničkom teritoriju toga naroda. U tu svrhu već danas se zalažemo, da ni kao pojedine osobe, ni kao pojedine stranke, ni kao pojedine pokrajine, ni kao pojedine parlamentarne korporacije, ne ćemo stupati u nikakve obvezatne dogovore sa nikakvim faktorima izvan našega naroda, nego izjavljujemo da ćemo, čim se »Narodno vijeće« konstituiru, skupno raditi prema uputama i zaključcima »Narodnog vijeća SHS« i delegacije od »Narodnog vijeća« za to opunomoćene. 2. Odabire se odbor od sedam lica, koji će odmah, još danas, ili najdalje sutra, stupiti u dogovore s Hrvatsko-srpskom koalicijom u svrhu da pod gornjim uslovima stupi i ova u »Narodno vijeće SHS«. O tim su prijedlozima raspravljali i na kraju ih jednoglasno prihvatili. U odbor za pregovore s koalicijom ušli su Laginja, Korošec, Sunarić, Petričić, Drinković, Budisavljević i Korać.

Odbor sedmorice je odmah zatim otišao u Gornji grad, u Sabornicu, na pregovore s predstavnicima Hrvatsko-srpske koalicije¹³. U predsjedničkoj sobi Sabora dočekali su ih u ime Koalicije zastupnici: I. Hreljanović, V. Vilder i Sv. Pribičević. Korošec im je ukratko izložio cilj odborova dolaska, a Hreljanović je naglasio shodnost takvoga zajedničkog djelovanja. Drinković je pročitao odborove prijedloge i u prijepisu ih predao Pribičeviću. Pribičević je, također, uzeo riječ i istakao, da u sadašnjem času nijedna stranka ne može sama i jedina predstavljati i izražavati volju naroda; da se Koalicija u principu slaže s prijedlogom o koncentraciji svih narodnih stranaka; da se on nada najboljemu; da već zbog same stvari, a i formalnih razloga, ne može u ime Koalicije dati delegaciji odgovor prije nego što o tome plenum ne odluči, a to će učiniti u najkraćem roku. Petričić je nato primijetio, da su sudjelujuće stranke već uzele u račun eventualnost sudjelovanja Koalicije; stoga bi njena mjesta do definitivnog odgovora mogla ostati nepopunjena, dok bi samu akciju u međuvremenu mogli nastaviti. Pribičević je odgovorio, da će sutra (u nedjelju, 6. listopada) brzojaviti svim zastupnicima; da će vijećanje održati u utorak ili, najkasnije, u srijedu, i da će zaključke smjesta saopćiti odboru sedmorice. Tako bi zatim mogli pristupiti daljnjim pregovorima; no, u međuvremenu mogu gospoda nastaviti akciju. Laginja je nato primijetio, da su to formalnosti i da će se sve lako dati urediti. Zatim su svi prisutni prihvatili slijedeće zaključke:

¹³ Opis toka pregovora osniva se na izvještaju odbora sedmorice, koji je Drinković pročitao na sastanku delegata dan kasnije: 6. listopada. (Spisi Narodnog vijeća SHS, zapisnik sjednice od 6. X. 1918). Šišić ga nema. Historijska je činjenica, da Hrvatsko-srpska koalicija nije sve dotada gledala dobrim okom na akciju ostalih stranaka i grupa, da se u Narodnom vijeću okupe sve političke stranke i grupe jugoslavenskih zemalja Monarhije.

»1. Hrvatsko-srpska će koalicija održati sjednicu svojih zastupnika u utorak ili srijedu da vijeća uz ostale važne stvari vrhu predanog joj predloga; 2. u srijedu ili najdulje četvrtak pristupit će se zajedničkom dogovoru ili eventualno predati odgovor; 3. zbog slabih prometnih prilika i prema zaključku sakupljeni će nastaviti vijećanje, pretesti statut, odabrati odbornike; 4. dok koalicija ne preda odgovora ne će se odbor konstituirati, nego se može imenovati privremeni poslovođa, koji će voditi poslove dok se ne pristupi zajedničkom konstituiranju — što će se odmah učiniti, čim koalicija pristupi; 5. ako koalicija ne pristupi — koje mnijenje nijedan prisutni ne dijeli — sudjelujući će se konstituirati odmah nakon odgovora koalicije; 6. do tada sve što se uredi ostaje provizorno i pro foro interno. U novinama ne dolazi za sada ništa drugo nego općeniti komunike, u kojemu se prema prijedlogu Laginje ima javiti da se »raspravlja« — a da će se konačne zaključke javiti; 7. dr. Korošec još nadodaje, da bi u slučaju da koalicija ne pristupi »Narodnom vijeću«, ipak bilo poželjno da odnošaji među strankama i njezinim organima ostaju prijateljski.«

Sutradan je Drinković na prijedodnevnom sastanku pročitao izvještaj odbora sedmorice, koji je pregovarao s predstavnicima Koalicije, i delegati su njegov referat, nakon manjih objašnjenja, jednoglasno prihvatili. Grga Angjelinović je zatim pročitao nacrt pravilnika »Narodnog vijeća«; delegati su prihvatili prve tri točke nacerta, a zatim izabrali pododbor (Drinković, Angjelinović, Kukovec i Smodej) da riješi nekoliko spornih pitanja o nacrtu.

Taj je pododbor na popodnevnom sastanku delegata podnio referat, i oni su nakon duže diskusije prihvatili svih sedam točaka pravilnika¹⁴. A. Kristan je, zatim, izjavio, da su Jugoslavenska socijaldemokratska stranka (Ljubljana) i Socijaldemokratska stranka u Hrvatskoj i Slavoniji (Zagreb) na konferenciji od istog dana zaključile, da uđu u »Narodno vijeće«¹⁵. Predsjedatelj je u odgovoru pozdravio njihov pristup u Vijeće, saopćio tekst primljenog brzojava »Češkog svaza« u Pragu i pročitao nacrt pozdravnih brzojava¹⁶.

Pristupili su, zatim izboru plenuma »Narodnog vijeća«.

»Slovenija (Kranjska, Štajerska, Koruška, Gorica i Trst) — stoji dalje u zapisniku — predlaže slijedeću gospodu: dr. Anton Korošec, dr. Lovro Pogačnik, dr. Ivan Benkovič, Bogomil Remec, dr. Izidor Cankar, dr. Andrej Kalan, dr. Josip Jerič i Fran Smodej (Koroška) za Slovensku pučku stranku: dr. Vekoslav Kukovec, Ivan Hribar, dr. Vladimir Ravnikar, dr. Albert Kramer za Jugoslavensku demokratsku stranku; dr. Ivan Marija Čok za Slovensko polit. društvo »Edinost« u Trstu. Jedno mjesto, koje se rezervira Jugoslavenskoj socijaldemokratskoj stranci, biće popunjeno (na prijedlog g. Kristana).

Istra. Izaslanik dr. Gjuro Červar javlja, da su od Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri delegirani: dr. Gjuro Červar, Josip Grašić i dr. Šime Kurelić.

¹⁴ Pravilnik »Narodnog vijeća SHS u Zagrebu«: Šišić, spom. dj., str. 174—176.

¹⁵ Zagrebačka rezolucija socijaldemokrata od 6. listopada: Šišić, spom. dj., str. 169—170.

¹⁶ Taj zagrebački sastanak pozdravio je brzojavom Stančik, predsjednik »Češkog svaza«.

Dalmacija delegira dr. Matu Drinkovića, dr. Gaju Bulata, dr. Ivu Krstelja, dr. Prvoslava Grisogona i rezervira se naknadno delegirati još trojicu, jer Dalmaciji pripada 7 odaslanika (Narodna organizacija za Dalmaciju).

Bosna i Hercegovina. Za sada (s pravom promjene) izbire slijedeću gg. Vojslav Šola, dr. Jozo Sunarić, fra Ljubomir Galić, dr. Milan Jojkić, dr. Luka Čabrajić, Šćepan Grgjić, Vjekoslav Jelavić, dr. Sava Ljubibratić, a ostalu deseticu rezervira se naknadno predložiti.

Hrvatska i Slavonija s Rijekom. Mjesta (27), koja pripadaju Hrvatskoj i Slavoniji (Rijeci pripada napose jedno mjesto) imaju se popuniti. Izbor ostaje perfektan, ako odgovor hrvatsko-srpske koalicije bude negativan, t. j. ako ona izjavi, da ne pristupa »Narodnom vijeću«. Ako pristupi, ima se razmjer u sporazumu s njima restringirati i proporcionalno razdijeliti. Birani su: dr. A. Pavelić, dr. Živko Petričić, Cezar Akačić, dr. G. Angjelinović, dr. Nikica Winterhalter, dr. Svetozar Rittig, Šegvić, dr. Lavoslav Hanžek za Starčevićevu stranku prava; Stjepan Radić, Dragutin Kovačević, Tomo Jalžabetić za Hrvatsku pučku seljačku stranku; Vilim Bukšeg, Vitomir Korać za socijaldemokratsku stranku; dr. Žarko Miladinović, prof. Milan Nedeljković za Srpsku narodnu radikalnu stranku; dr. Srgjan Budisavljević za grupu oko »Glasa SHS«; dr. Ivan Lorković za grupu oko »Malih novina«, dr. Janko Šimrak za grupu oko »Novina«.

Rijeka. Kao odaslanik Rijeke priznaje se dr. Rikard Lenac.

Međimurje. Kao odaslanik Međimurja priznaje se dr. Ivan Novak.

Bačka, Banat, Baranja, kao i ostala jugozapadna Ugarska birat će naknadno svoje odaslanike. Tako isto birat će se naknadno odaslanici hrvatskog Sabora, bosanskog Sabora i »Jugoslavenskog kluba« u Beču.

Zatim su delegati izabrali i Središnji odbor:

Slovenija. Korošec (zamjenik Benkovič), L. Pogačnik (Remec), Cankar (Jerič) za SPS; Ivan Hribar (Kukovec) i A. Kramer (Slavko Frnazarič) za JDS; Čok (Josip Wilfan) za »Edinost«. Izaslanik i zamjenik za JSDS delegirat će se naknadno.

Istra. Naknadno će se imenovati odaslanik i njegov zamjenik.

Dalmacija. Izabrani dr. Drinković, sporazumno s »Narodnom organizacijom za Dalmaciju« izabrat će se ostala dvojica izaslanika i tri zamjenika.

Bosna i Hercegovina. Šola, Sunarić, Galić, Jojkić, Čabrajić, Grgjić sa zamjenikom Jelavićem. Ostalu će petoricu zamjenika izabrati naknadno.

Hrvatska i Slavonija. Odbornici se biraju uz istu pretpostavku kao gore. Izabrani su dr. A. Pavelić, Ž. Petričić, Akačić, Angjelinović (Peršić), Cherubin Šegvić, Rittig (N. Winterhalter) za SSP; Stjepan Radić, Dragutin Kovačević (Juraj Valečić, Martin Crneić) za HPSS; Bukšeg, Korać (S. Delić) za SDS; Miladinović (Nedeljković) za SNS; dr. S. Budisavljević (dr. Hinko Krizman) za grupu oko »Glasa SHS«; dr. I. Lorković (Šurmin) za grupu »Malih Novina«; Janko Šimrak za grupu »Novine«.

Međimurje. Ivan Novak. U slučaju da ne pristupi koaliciji, njegov izbor postaje perfektan, kao i kod izabranih članova za Hrvatsku i Slavoniju. U slučaju da pristupi, radi općeg razmjera odlučit će se, hoće li Međimurje biti posebno zastupano i po ovom odaslaniku¹⁷.

Zbog činjenice, što nisu mogli izabrati sve članove središnjeg odbora, u očekivanju odgovora Koalicije, delegati su odlučili da pristupe izboru poslovnog odbora, koji bi vodio poslove predsjedništva sve do konstituiranja Središnjeg odbora. U poslovni su odbor ušli: Pavelić, Budisavljević, Lorković, Radić, Korać, Šimrak, Drinković i Petričić.

¹⁷ Josip Horvat (Politička povijest Hrvatske 1918—1929, Zagreb 1938, str. 85—86) donosi drugi sastav plenuma, u kojem se već nalaze i predstavnici Koalicije.

»Predsjedatelj A. Pavelić predlaže da za onu eventualnost da koalicija »Narodnom vijeću« ne pristupi bude ovlašten poslovni odbor da proglasi predsjedništvo »Narodnog vijeća« i središnji odbor. Jednoglasno se prihvaća taj prijedlog i za tu eventualnost složno se prihvaća slijedeća kandidaciona lista:

Predsjednici: dr. M. Laginja, dr. A. Korošec i Vojslav Sola. Potpredsjednici: dr. A. Pavelić, dr. Ivo Krstelj i treći, koji će se naknadno sporazumno odrediti. U istom smislu predlaže se i tajnički bureau: Tajnici, glavni tajnik dr. Ivan Lorković, dr. Mate Drinković, dr. Srgjan Budisavljević, dr. G. Angjelinović, dr. Janko Šimrak u Zagrebu. Na prijedlog V. Bukšega prepušta se središnjem odboru, da on u svom djelokrugu tu stvar uredi.«

Delegati su vođenje daljnjih pregovora s Koalicijom povjerali već izabranom odboru sedmorice i time je sastanak bio završen.

Dva dana kasnije sastali su se delegati jedne i druge strane na daljnje pregovore¹⁸. Postigavši sporazum u načelnim pitanjima, delegati su pristupili raspravljanju pitanja: koliko mjesta treba dodijeliti svakoj pojedinoj stranci ili grupi. Na kraju su se složili, da Koaliciji u vijeću pripadne 12, Starčevićancima 6, socijaldemokratima 2, Radiću 2, radikalima 2, grupi oko »Glasa SHS« 1, onoj oko »Novina« 1 i »Malih Novina« 1 mjesto. U središnjem odboru: Koaliciji 5, Radiću, socijaldemokratima i radikalima, kao i pomenutim grupama po jedan predstavnik. »Glede predsjedništva se ustanovljuje, da će u najkraćem roku biti sazvan središnji odbor, koji ima da bira predsjedništvo. Određuje se predložiti poslovnom odboru da sazove sjednicu središnjeg odbora za 17. o. mjeseca. U toj sjednici će se odrediti sve potrebito, te se ustanovljuje dnevni red: 1. biranje predsjedništva; 2. akcija, koja se ima preduzeti. Do toga doba da bi vodio potrebite poslove poslovni odbor, koji se ima još dopuniti sa dva tri člana od Hrvatsko-srpske koalicije.«

Taj poslovni odbor održao je dvije sjednice: 15. i 16. listopada¹⁹.

»Što se tiče konstitucije središnjeg odbora — piše u zapisniku tih sjednica — iskrsla su tri mišljenja. Prvo: da se izaberu tri predsjednika — Slovenac, Srbin, Hrvat. Protiv tome se naglasilo da ni prema vani, ni prema unutra ne bi dobro djelovala ova rascjepkanost po plemenima, koja bi se mogla tumačiti da je uperena protiv narodnog jedinstva, za koje se svi upravo u ovaj čas borimo. Drugo se mišljenje sastojalo u tome da se nađe jedan sposoban i agiln muš, koji bi čitavu akciju preuzeo u svoje ruke i b.o u glavnome odgovoran za čitavu našu politiku. Protiv tome mišljenju se istaknulo, da mi danas na Jugu naprosto takvog čovjeka nemamo. Radi toga je Drinković predložio treće mišljenje, prema kojemu bi se imao označiti direktorij od sedam i više osoba, od kojih bi većina morala stanovati u Zagrebu.

Za unutarnji red središnjeg odbora predložena su posebna tajništva. Svakom tajništvu će na čelu stajati jedan član direktorija ili uopće koji član središnjeg odbora, koji bi oko sebe okupio stručnjake svoga resorta i bio odgovoran direktoriju za čitav svoj rad. Za sada se pomišljalo na ova tajništva: tajništvo za narodnu za-

¹⁸ Plenum Hrvatsko-srpske koalicije održao je dvodnevno vijećanje i na kraju objavio zaključak, da »Hrvatsko-srpska koalicija priznaje potrebu, da se u današnje vrijeme osnuje »Narodno vijeće«. Vidi komunikej Koalicije: Šišić, spom. dj., str. 170.

¹⁹ Sjednici od 15 listopada prisustvovali su: Petričić, Barac, Lorković, Pribičević, Drinković, Radić, Pavelić, Korać, Šimrak, Vilder. Sjednici dan kasnije: Pavelić, Barac, Korać, Vilder, Petričić, Lorković, Drinković, Šimrak. (Zapisnik sjednice poslovnog odbora od 15. i 16. X. 1918, Spisi Narodnog vijeća SHS.)

štitu, za narodno gospodarstvo i financije, za rješavanje agrarnog pitanja, za radničke organizacije, za poštu, brzajav i željeznice, za ustav države SHS, za propagiranje ideje Narodnog vijeća u širokim masama naroda, kao i u inteligenciji.

Kooptiranje. Poslovni je odbor zaključio, da se iz veoma važnih razloga imadu kooptirati dr. Barac i dr. Matko Laginja i V. Korać. O tome se stavlja prijedlog središnjem odboru na raspravljanje.

Rad središnjeg odbora. Duga je bila debata u poslovnom odboru o tome, što bi imalo »Narodno vijeće« u ovome času poduzeti. U glavnome su izbila dva mišljenja na površinu. Jedni su predlagali, da se u Hrvatskom saboru, u koji bi ušli predstavnici Bosne i Hercegovine, Dalmacije, Istre i slovenačkih zemalja, izda jedna proklamacija na jugoslavenski narod u kojoj bi se naglasila načela sadašnje naše politike. To bi imalo probuditi iza sna široke mase narodne i utrti put čitavome našem radu. Drugo je mišljenje u tome, da iz današnje sjednice središnjeg odbora izade jedan manifest, u kojem će se to isto proglasiti. Ovo se utvrđivalo time, što smo mi još sada nepripravni za čine, što ne bi mogli vlast preuzeti u svoje ruke, budući da nemamo sile, koja bi je mogla zaštititi i prema tome bi čitava stvar izgledala kako kakva demonstracija nedostojna jakosti našega naroda i ozbiljnosti ovoga časa. Naši narodni protivnici naprosto bi rastjerali sabor, narod bi izgubio povjerenje u ozbiljnost svojih vođa, a pred vanjskim bi se svijetom komentiralo, da narod od sedam miliona još nije sposoban za slobodu i samostalnost. Osim toga se akcentuiralo, da bi se u samom saboru pojavili elementi, koji bi pomutili jednodušnu volju narodnih poslanika i služili našim narodnim neprijateljima kao putokaz, kojim imadu poći.

Na koncu se poslovni odbor složio da stavi središnjem odboru ovaj prijedlog na raspravljanje.

Središnji odbor mora izdati što prije proklamaciju na narod, u kojoj će biti čitavome narodu jasno i bistro označena načela narodne politike. Istaknut će se narodno jedinstvo čitavog našeg naroda i rješenje njegova problema ne parcijalno nego u svojoj cjelokupnosti. Zatim će se istaknuti suverena jugoslavenska država, osnovana na narodnom samoopredjeljenju. Nakon toga imade se akcija upraviti prema razvitku događaja i prema momentanoj političkoj situaciji. Tako će središnji odbor zaključiti, imade li se sazvati sabor, kakvo će on stanovište zauzeti u sadanje doba, i t. d.«

Međutim, javio se car i kralj Karlo svojim poznatim manifestom od 16. listopada²⁰, upućenim »vjernim austrijskim narodima«, nudeći kao rješenje reformu austrijskog dijela Dvojne monarhije. Središnji je odbor održao vijećanja 17., 18. i 19. listopada i na kraju izdao proglas²¹, u kojem oštro odbacuje Karlovu reformu, kao i svaki drugi budući prijedlog, koji bi išao za tim, da se »naše narodno pitanje riješi djelomično i da mu se oduzme njegov međunarodni značaj«, zahtijevajući istovremeno »ujedinjenje cjelokupnog našeg naroda Slovenaca, Hrvata i Srba na čitavom njegovom etnografskom teritoriju — bez obzira na ma koje pokrajinske ili državne granice, u kojima danas žive — u jednu jedinstvenu potpuno suverenu državu.«

Istog je dana (19. X.) štampa objavila saopćenje²² o tom sastanku i izboru predsjedništva. Odbor je prihvatio prijedloge o radu u saborima, o potrebi da članovi središnjeg odbora dobiju putne isprave za put u Švicarsku, o neophodnosti da središnji odbor zasjedava u permanenciji. Sa sastanka su također bili odaslani brzajavni pozdravi češkom i poljskom Narodnom vijeću.

²⁰ Šišić, spom. dj., str. 176.

²¹ Šišić, spom. dj., str. 179—181.

²² Šišić, spom. dj., str. 181.

Tek izborom predsjedništva, središnjeg odbora i plenuma bila je uspješno završena akcija da se osnuje »Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba« u Zagrebu — opća politička organizacija za sve jugoslavenske zemlje Austro-Ugarske — u doba kad se Monarhija već nalazila u agoniji.

Zusammenfassung

DIE BEGRÜNDUNG DES »NATIONALRATES DER SLOVENEN, KROATEN
UND SERBEN« 1918

Der Verfasser schildert in diesem Artikel die Vorarbeiten, welche die Konstituierung des »Nationalrates der Slovenen, Kroaten und Serben in Zagreb« vor dem Zusammenbruch Österreich-Ungarns zur Folge hatten. Am 5. Oktober 1918 kamen in Zagreb Delegierte verschiedener politischen Gruppen zusammen und sogleich stimmten sie überein, dass auch die Serbo-kroatische Koalition — damals die stärkste Partei in Kroatien — zur Mitarbeit herangezogen werden müsste. Demzufolge arrangierten sie eine Zusammenkunft mit den Bevollmächtigten der Koalition und nach einigen Tagen kam es zur Einigung. So entstand »der Nationalrat der Slovenen, Kroaten und Serben in Zagreb«.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VII.

1954

BROJ 1—4

NAKLADA »ŠKOLSKA KNJIGA« / ZAGREB

Redakcioni odbor

**OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK**

**Glavni i odgovorni urednik
JAROSLAV ŠIDAK**

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB

